

**ЗЛОЧИННИЙ СВІТ ЛЬВОВА
ПІД ЧАС ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ
(ЧЕРВЕНЬ 1915 – ГРУДЕНЬ 1916 р.)**

Василь Босак

**THE CRIMINAL WORLD OF LVIV
DURING THE FIRST WORLD WAR
(JUNE 1915 – DECEMBER 1916)**

Vasyl Bosak

This article examines the criminogenic situation in Lviv during the German-Austro-Hungarian occupation (June 1915 – December 1916). The war, as a catalyst for social processes, exacerbated the problem of crime due to economic instability, the influx of refugees, and the weakening of control by the authorities. The research is based on the analysis of materials from Lviv periodicals («Kurjer Lwowski», «Dilo») and archival documents of the State Archive of Lviv Region.

Various types of crimes that occurred during the period under study were analyzed, including: property, economic, violent crimes, as well as the phenomenon of prostitution. Property crimes, such as robbery, pickpocketing, and looting, became widespread. At that time, they were sharply conditioned by social circumstances caused by the war: unemployment, lack of products and weakening of control in the conditions of change of power. Often, children and teenagers who were out of the attention of adults became thieves. Looting was situational and manifested itself in late June – early July 1915, during the retreat of the Russian army from Lviv and before the restoration of control by the Austrian authorities. Economic crimes included currency fraud and commodity speculation, caused by the population's hoarding of Russian rubles and shortages of essential goods. Among violent crimes, the most common were domestic fights, often caused by the mass consumption of alcohol after the abolition of Prohibition. At the same time, murders were rare and mostly resulted from conflicts or attacks for the purpose of robbery. Prostitution, which was strictly regulated before the war, became significantly more active during the period under study. The socio-economic crisis forced many women to engage in this activity, and the demand for intimate services among the military contributed to its spread. At the same time, this phenomenon created a serious threat to public health, as prostitution became a factor in the spread of venereal diseases among the military and the civilian population.

The article fills a gap in historiography, as the criminal world of Lviv during World War I remains an understudied topic. This study has the prospect of chronological and substantive expansion after involving new arrays of periodicals and archival materials.

Keywords: World War I, Austro-Hungarian Empire, Lviv, socio-economic situation, crime.

Війна у своїх проявах завжди виступає каталізатором соціальних проблем суспільства, однією з них є зростання рівня злочинності. Масова мобілізація чоловіків, економічна нестабільність, проблеми продовольчого забезпечення, наплив біженців, складна санітарно-епідеміологічна ситуація та морально-психологічні зміни у населення сприяють суттєвому збільшенню різних правопорушень. Для початку зазначимо, що злочинність це соціально-правове явище, що охоплює сукупність посягань на суспільні відносини, які охороняються кримінальним законодавством у певному просторі й часі (Злочинність. ВУЕ). Сутність поняття відображає статистично узагальнену множину конкретних злочинних подій, або саме існування злочинності як об'єктивно діючого суспільно небезпечного явища.

Злочинність у Львові різних історичних періодів була предметом зацікавлення науковців. Значний внесок у вивчення кримінального судочинства міста зробив львівський історик С. Бі-

лостоцький, який у своїх статтях аналізує розвиток правової системи та особливості кримінального судочинства Львова XVI–XVIII ст. (Білоостоцький 2000, с. 73–81). Ще одним важливим напрацюванням є науково-популярна праця А. Козицького та С. Білоостоцького «Кримінальний світ старого Львова», що базується на широкому джерельному матеріалі (Козицький, Білоостоцький, 2001). У ній розглянуто окремі кримінальні справи, а також висвітлено організацію та функціонування правоохоронних органів і в'язниць міста. Водночас це дослідження охоплює переважно період «довгого XIX століття», не зачіпаючи подій Першої світової війни. Найближчою до нашої теми є розвідка дослідника В. Голубця «Криміногенна ситуація в окупованому росіянами Львові (вересень 1914 – червень 1915 р.)», у якій автор акцентує увагу переважно на безчинствах окупаційних військ (Голубець 2023, с. 200–204). Таким чином, кримінальний світ Львова в період відновлення влади Австро-Угорщини (червень 1915 – грудень 1916 р.) залишається малодослідженою темою. Відсутність комплексних робіт, присвячених цьому періоду, визначає наукову новизну та актуальність даного дослідження.

Джерельна база дослідження базується на аналізі матеріалів львівських щоденних газет «Kurjer Lwowski» та «Діло», які у розділі повсякденних новин на останніх шпальтах висвітлювали криміногенну ситуацію у місті. Крім того, важливим джерелом дослідження є матеріали Державного архіву Львівської області (ДАЛО), які містять звіти та документи органів поліції, місцевої влади, судові справи, тощо.

Метою дослідження є аналіз криміногенної ситуації у Львові в період відновлення Австро-Угорської влади (червень 1915 – грудень 1916 р.), характеристика основних типів злочинів та їхніх причин.

Усі злочини досліджуваного періоду спробуємо згрупувати за принципом їхньої природи та соціальних причин на чотири групи: злочини проти власності (майнові), економічні, насильницькі, та окремо виділимо проституцію.

Найбільша кількість злочинів досліджуваного періоду мала майновий характер: вуличні крадіжки, пограбування помешкань та інші подібні правопорушення. У цей час вони були гостро обумовлені соціальними обставинами, спричиненими війною: безробіттям, браком продуктів і ослабленням контролю в умовах зміни влади. Особливо помітну роль у вуличних крадіжках відігравали діти та підлітки, яких перелічені обставини штовхнули на кримінальний шлях. У період російської окупації (вересень 1914 – червень 1915 рр.) у Львові практично не діяли школи, (за винятком кількох приватних польських навчальних закладів). Через це кілька тисяч дітей опинилися на вулицях і «належали самому собі» (*O nasze szkoły...* 5.07.1915, 185, 1). Дехто з них влаштувався на роботу до місцевих підприємств, що намагалися функціонувати в умовах війни, проте значна частина обрала кримінальний шлях як засіб виживання. Зазвичай кишенькові крадіжки відбувалися у місцях масового скупчення людей – у громадському транспорті (представленому трамваями) у зонах вуличної торгівлі чи поблизу магазинів. Жертвами ставали перехожі, які в метушні дня не одразу помічали зникнення гаманця чи продуктів. Як правило, ошукані львів'яни зверталися до поліції не одразу і це значно ускладнювало затримання злодіїв, які миттєво зникали серед міських вулиць. Через вік кишенькових злодіїв поліція була обмежена у можливостях покарання і як правило просто затримувала їх «на якийсь час» (*Z inspekcji policji...* 12.11.1915, 419, 3).

Також у досліджуваній період масового характеру набули пограбування. З початком війни понад 14 тис. Львів'ян змушені були евакуюватися до тилкових районів Австро-Угорщини. Через стрімке наближення фронту вони поспіхом покидали свої помешкання та велику кількість цінного майна, а також залишаючи свій бізнес – крамниці, склади, майстерні. Це активізувало у Львові значну кількість злочинців, які користувалися відсутністю власників та слабким контролем з боку правоохоронних органів. Частина з них була приїжджими гастролерами з інших частин імперії або навіть закордону. Так у лютому 1916 р. львівська поліція заарештувала відомого у Європі злодія Йозефа Крука (*Aresztowanie miedzynarodowego...* 6.02.1916, 66, 3). Вони проникали до покинутих будинків і торговельних закладів, викрадали гроші, коштовності, та інше майно. Часто власники (*Okradziono mieszkania...* 1.02.1916, 58, 3) або їхні родичі (*Kradziez w opuszczonem...* 1.02.1916, 58, 3) виявляли крадіжку лише через кілька тижнів або навіть місяців, після повернення з евакуації. До того часу знайти винних і повернути втрачене майно було неможливо. Траплялися випадки, коли недоброчесні власники з метою компенсації чи інших мотивів заявляли про значно більші збитки від крадіжки (*Aresztowanie dwóch kursorów...* 4.02.1916, 61, 3–4).

Ще однією гострою проблемою соціального життя міста в цей період стало мародерство. Воно мало ситуативний характер і проявилось у критичний момент наприкінці червня – початку липня 1915 р., під час відступу російської армії зі Львова та відновлення поліцейського контролю.

лю австрійської влади. Найчастіше мародерство здійснювали російські військові, які перед відступом свідомо розграбовували місто, виносячи запаси продовольства та цінні речі. Водночас у цей хаотичний період частина місцевого населення також долучилася до грабежів. Львів'яни розтягували провіант, залишену амуніцію з казарм, у яких розміщувалися російські окупанти, а також товари зі складів біля залізничного вокзалу (*Czy rabowali?* 23.06.1915, 173, 3).

Серед економічних злочинів у період відновлення влади Австро-Угорщини слід виділити товарну та валютну спекуляції. Вони здійснювалися обмеженим колом гендлярів, які користувалися дефіцитом товарів та нестабільністю фінансово-економічної ситуації. Товарна спекуляція – доволі обширна тема, що заслуговує на окреме дослідження. Її головною причиною була нездатність влади повною мірою забезпечити продуктами харчування та іншими необхідними товарами як постійних мешканців Львова, так і численних біженців. Водночас не можна вважати спекулянтами селян, які привозили власну продукцію та продавали її дещо дорожче від офіційно встановлених цінових тарифів – для них це було радше засобом виживання, ніж кримінальною діяльністю. З цієї причини ми не вважаємо їх класичними спекулянтами. Деякі ж підприємливі міщани накопичували у своїх магазинах чи помешканнях дефіцитні товари (*80 par butów...* 14.07.1915, 198, 3).

Набагато гострішою проблемою стала фінансова спекуляція, що викликала серйозні економічні виклики для міста. Її основною причиною було накопичення великої кількості грошової маси царських рублів у місцевого населення. Саме цією валютою виплачували заробітну плату та здійснювали розрахунки протягом восьмимісячної російської окупації краю. Після повернення австрійської адміністрації рублі втратили офіційний статус платіжного засобу, що створило простір для фінансових махінацій і підпільного обміну валют (*Handel rublami...* 16.07.1915, 203, 3).

У Львові працювали як вуличні міняли, що облюбували собі місце на площі Ринок. Також діяли підпільні валютні біржі, одна з яких розташовувалась в кав'ярні «Абація». Час від часу поліція проводила облави на махінаторів («Ріжні пташки»... 22.03.1916, 77, 3).

Серед насильницьких злочинів у цей період найбільш поширеними були бійки та конфлікти. Поодинокі випадки стосуються насильства чоловіків до жінок, що виникали на побутовому ґрунті (*Nieludzkie robicie...* 20.11.1915, 434, 4). Однак більшість бійок були спричинені масовим споживанням алкоголю, спричинене політикою місцевої влади щодо вільного продажу спиртних напоїв. На початку досліджуваного періоду у Львові діяв «сухий закон», що було цілком логічним для воєнного часу. Проте від нього швидко відмовилися (*Wojski...* 26.06.1915, 176, 4), очевидно, намагаючись знизити рівень суспільного напруження та запобігти бунтам. Наслідки такого рішення не забарилися – лише за серпень 1915 року у Львові було продано: 10 100 л рому, 95 300 л горілки, 14 900 л вина (*Lwów w cyfrach...* 1915, 8, 5). У період зимових свят, наприкладі грудня 1916 р., показник споживання алкоголю був значно вищим: 23 000 л рому, 46 800 л горілки, 139 900 л вина, 336 800 л пива (*Lwów w cyfrach...* 1916, 12, 5). На тлі масового споживання алкоголю в місцевих закладах часто спалахували конфлікти, які нерідко переростали у масові бійки. Застосування холодної зброї під час сутичок було звичним явищем.

Попри складний воєнний період, відомості про вбивства у матеріалах преси під час досліджуваного нами періоду трапляються рідко. Як правило, такі злочини ставали наслідком побутових конфліктів, часто спровокованих алкоголем, або ж були пов'язані з нападами з метою пограбування (*Echa morderstwa na ul. Pilichowskich* 22.06.1915, 171, 4). Проте, трапляється інформація про вбивства жінок насильницького характеру (*Echa morderstwa...* 30.01.1916, 54, 3). Водночас, дослідження питання вбивств потребує подальшої розвідки серед архівних матеріалів.

Історія «представниць найдавнішої професії» у Львові має глибоке коріння. Першу документальну згадку про один із міських будинків розпусти датовано ще 1450 роком. У часи Речі Посполитої ставлення до проституції було досить ліберальним, що сприяло її поширенню в місті. З приходом на наші терени монархії Габсбургів було прийнято низку суворих законів, спрямованих на боротьбу з офіційною проституцією і її прихованими формами (роботу «розпусних жінок» у трактирах, готелях тощо). Закон 1885 року чітко регламентував ключові аспекти цього бізнесу, зокрема: заборону борделів і сутенерства, активного залучення клієнтів, регулювання розміщення помешкань повій (не ближче ніж 200 метрів від навчальних закладів, військових частин тощо), санітарний контроль і заходи проти інфекційних захворювань. Єдиною легальною можливістю для жінок займатися цією діяльністю було доведення важких життєвих обставин, зокрема необхідності утримувати малолітніх дітей. Проте, нормами даного закону часто нехтували, що викликало обурення серед мешканців міста (*Z miasta* 29.06.1915, 179, 3).

З початком війни ринок проституції значно активізувався. Для багатьох жінок це стало єдиним способом виживання в умовах економічної нестабільності, дефіциту продовольства та

загальної соціальної кризи. Серед архівних матеріалів фігурує справа обвинувачення мешканця Ізраеля Фельда, якого обвинувачували в утриманні публічного дому за адресою вул. Зіморевича, 10. У якості свідків поліцією було допитано мешканців будинку (ДАЛО, ф. 350, оп. 1, спр. 4007, арк. 3–4). Водночас, основною причиною проституції з боку влади в даний період було те, що місто заповнили солдати, які перебували у Львові транзитом або на розквартируванні. Це суттєво збільшило попит на інтимні послуги. Наслідком цього процесу стало масове поширення венеричних хвороб, які почали становити загрозу не лише для цивільного населення, а й для боєздатності австрійської армії. Іноді проститутки примусово поміщали до міських лікарень (ДАЛО, ф. 350, оп. 1, спр. 4008, арк. 4–5; 7). Тому, з метою боротьби проти жінок легкої поведінки («kobiety watpliwej i podejrzaney konduity») проводилися поліцейні облави (ДАЛО, ф. 350, оп. 1, спр. 4012, арк. 5).

Таким чином, у період відновлення влади Австро-Угорської імперії (червень 1915 – грудень 1916 р.) криміногенна ситуація у Львові значно загострилася. Усі злочини нами поділено на майнові, економічні, насильницькі та проституцію. Серед майнових злочинів наймасовішими були кишенькові крадіжки, до яких були причетні діти та підлітки. Масова евакуація мешканців залишила місто з великою кількістю незахищеного майна, що спричинило зростання пограбувань. Мародерство проявилось у період відступу російської армії зі Львова та відновлення контролю австрійської влади. Серед економічних злочинів нами висвітлено валютні махінації та товарну спекуляцію. Насильницька злочинність проявлялася переважно у формі бійок, спричинених вживанням спиртного, або на побутовому ґрунті. Вбивства траплялися рідко, здебільшого як наслідок конфліктів. Проституція, яка до війни була суворо регламентована, набула значного поширення через соціально-економічну кризу, водночас спричинивши загрозу поширення венеричних хвороб. Дане дослідження має перспективу розширення через залучення нових джерел та хронологічного продовження до 1918 р.

Список джерел та літератури

- БІЛОСТОЦЬКИЙ, С., 2000, Класифікація злочинів XVI–XVIII ст. (за матеріалами лавничого суду Львова), Вісник Львівського університету. Серія юридична, 35, 73–81.
- ГОЛУБЕЦЬ, В., 2023, Криміногенна ситуація в окупованому росіянами Львові (вересень 1914 – червень 1915 р.), Історичні пам'ятки Галичини. Матеріали VIII краєзнавчої конференції, 200–204.
- Державний архів у Львівській області (ДАЛО), ф. 350, оп. 1, спр. 4007, 12 арк.
- Державний архів у Львівській області (ДАЛО), ф. 350, оп. 1, спр. 4008, 8 арк.
- Державний архів у Львівській області (ДАЛО), ф. 350, оп. 1, спр. 4012, 225 арк.
- Злочинність. ВУЕ. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://vue.gov.ua/Злочинність>.
- КОЗИЦЬКИЙ, А., БІЛОСТОЦЬКИЙ С., 2001, Кримінальний світ старого Львова. Львів: Афіша.
- «Ріжні пташки». Діло, 22.03.1916, 77, 3.
- Aresztowanie dwóch kupców i trzech subiektów, Kurjer Lwowski, 4.02.1916, 61, 3–4.
- Aresztowanie międzynarodowego złodzieja, 6.02.1916, Kurjer Lwowski, 66, 3.
- Wojki, Kurjer Lwowski, 26.06.1915, 176, 4.
- Czy rabowali?, 23.06.1915, Kurjer Lwowski, 173, 3.
- Echa morderstwa na ul. Pilichowskich, Kurjer Lwowski, 22.06.1915, 171, 4.
- Echa morderstwa na Zniesieniu, Kurjer Lwowski, 30.01.1916, 54, 3.
- Handel rublami i markami, Kurjer Lwowski, 16.07.1915, 203, 3.
- Kradzież w opuszczonym mieszkaniu, Kurjer Lwowski, 1.02.1916, 58, 3.
- Lwów w cyfrach. Miesięcznik statystyczne, 1915, 8, 5.
- Lwów w cyfrach. Miesięcznik statystyczne, 1916, 12, 5.
- Nieludzkie pobicie, Kurjer Lwowski, 20.11.1915, 434, 4.
- Okradziono mieszkania, Kurjer Lwowski, 1.02.1916, 58, 3.
- O nasze skoły, Kurjer Lwowski, 5.07.1915, 185, 1.
- Z inspekcji policji, Kurjer Lwowski, 12.11.1915, 419, 3.
- Z miasta, Kurjer Lwowski, 29.06.1915, 179, 3.
- 80 par butów, Kurjer Lwowski, 14.07.1915, 198, 3.

References

- 80 par butów [80 pairs of shoes]. Kurjer Lwowski, 14.07.1915, 198, 3. [In Polish].
- Aresztowanie dwóch kupców i trzech subiektów [Arrest of two merchants and three shop assistants]. Kurjer Lwowski, 4.02.1916, 61, 3–4. [In Polish].
- Aresztowanie międzynarodowego złodzieja [Arrest of international thief]. 6.02.1916, Kurjer Lwowski, 66, 3. [In Polish].
- BILOSTOTSKYI, S., 2000, Klasyfikatsiia zlochyniv XVI–XVIII st. (za materialamy lavnychoho sudu Lvova [Classification of crimes of the 16th – 18th centuries (based on materials from the Lviv Magistrates' Court)]. Visnyk Lvivskoho universytetu. Serii yurydychna, 35, 73–81. [In Ukrainian].
- Bojki [Fights]. Kurjer Lwowski, 26.06.1915, 176, 4. [In Polish].
- Czy rabowali? [Did they rob?]. 23.06.1915, Kurjer Lwowski, 173, 3. [In Polish].
- Derzhavnyi arkhiv u Lvivskii oblasti (DALO) [State Archive in Lviv Region]. F. 350, op. 1, spr. 4007, 12 ark. [In Ukrainian].
- Derzhavnyi arkhiv u Lvivskii oblasti (DALO) [State Archive in Lviv Region]. F. 350, op. 1, spr. 4008, 8 ark. [In Ukrainian].
- Derzhavnyi arkhiv u Lvivskii oblasti (DALO) [State Archive in Lviv Region]. F. 350, op. 1, spr. 4012, 225 ark. [In Ukrainian].
- Echa morderstwa na ul. Pilichowskih [Echoes of the murder on Pilichowskih Street]. Kurjer Lwowski, 22.06.1915, 171, 4. [In Polish].
- Echa morderstwa na Zniesieniu [Echoes of the murder at Zniesienie]. Kurjer Lwowski, 30.01.1916, 54, 3. [In Polish].
- Handel rublami i markami [Trading in rubles and marks]. Kurjer Lwowski, 16.07.1915, 203, 3. [In Polish].
- HOLUBETS, V., 2023, Kryminohenna sytuatsiia v okupovanomu rosiiianamy Lvovi (veresen 1914 – cherven 1915 r.) [Criminal situation in Russian-occupied Lviv (September 1914 – June 1915)]. Istorychni pamiatky Halychyny. Materialy VIII kraieznavchoi konferentsii, 200–204. [In Ukrainian].
- KOZYTSKYI, A. i BILOSTOTSKYI S., 2001, Kryminalnyi svit staroho Lvova [The criminal world of old Lviv]. Lviv: Afisha. [In Ukrainian].
- Kradzież w opuszczonym mieszkaniu [Theft in an abandoned house]. Kurjer Lwowski, 1.02.1916, 58, 3. [In Polish].
- Lwów w cyfrach. Miesięcznik statystyczne [Lviv in numbers. Monthly statistical magazine]. 8, 5. [In Polish].
- Lwów w cyfrach. Miesięcznik statystyczne [Lviv in numbers. Monthly statistical magazine]. 12, 5. [In Polish].
- Nieludzkie pobicie [Inhumane beating]. Kurjer Lwowski, 20.11.1915, 434, 4. [In Polish].
- O nasze szkoły [About our schools]. Kurjer Lwowski, 5.07.1915, 185, 1.
- Okradziono mieszkania [Apartments were robbed]. Kurjer Lwowski, 1.02.1916, 58, 3. [In Polish].
- «Rizhni ptashky» [«Different birds»]. Dilo, 22.03.1916, 77, 3. [In Ukrainian].
- Z inspekcji policji [From the police inspection]. Kurjer Lwowski, 12.11.1915, 419, 3. [In Polish].
- Z miasta [From the city]. Kurjer Lwowski, 29.06.1915, 179, 3. [In Polish].
- Zlochynnist [Criminality]. VUE. [Online]. Available from: <https://vue.gov.ua/Zlochynnist>. [In Ukrainian].

Злочинний світ Львова під час Першої світової війни (червень 1915 – грудень 1916 р.)

У статті досліджується криміногенна ситуація у Львові в період німецько-австро-угорської окупації (червень 1915 – грудень 1916 р.). Війна, як каталізатор соціальних процесів, спричинила загострення проблеми злочинності через економічну нестабільність, вплив біженців та послаблення контролю з боку влади. Дослідження базується на аналізі матеріалів львівських періодичних видань («Kurjer Lwowski», «Діло») та архівних документів Державного архіву Львівської області.

Проаналізовано різні типи злочинів, що мали місце у досліджуваній період, зокрема: майнові, економічні, насильницькі злочини, а також феномен проституції. Майнові злочини, такі

як пограбування, кишенькові крадіжки та мародерство, набули значного поширення. У цей час вони були гостро обумовлені соціальними обставинами, спричиненими війною: безробіттям, браком продуктів і ослабленням контролю в умовах зміни влади. Часто крадіями ставали діти та підлітки, що опинилися поза увагою дорослих. Мародерство мало ситуативний характер і проявилось у наприкінці червня – початку липня 1915 р., під час відступу російської армії зі Львова та до відновлення контролю австрійської влади. Економічні злочини включали валютні махінації та товарну спекуляцію, спричинені накопиченням у населення російських рублів та дефіцитом необхідних товарів. Серед насильницьких злочинів найбільш поширеними були бійки на побутовому ґрунті, що часто виникали через масове споживання алкоголю після скасування «сухого закону». Водночас вбивства траплялися рідко і здебільшого були наслідком конфліктів або нападів із метою пограбування. Проституція, яка до війни була суворо регламентована, у досліджуваний період значно активізувалася. Соціально-економічна криза змусила багатьох жінок займатися цією діяльністю, а попит на інтимні послуги серед військових сприяв її поширенню. Водночас це явище створило серйозну загрозу для громадського здоров'я, оскільки проституція стала фактором поширення венеричних захворювань серед військових та цивільного населення.

Стаття частково заповнює лакуну в історіографії, оскільки кримінальний світ Львова під час Першої світової війни залишається малодослідженою темою. Дане дослідження має перспективу хронологічного та змістового розширення після залучення нових масивів періодики та архівних матеріалів.

Ключові слова: Перша світова війна, Австро-Угорська імперія, Львів, соціально-економічне становище, злочинність.

Vasyl Bosak, Ph.D. student, Faculty of History, Ivan Franko National University.

Василь Босак, аспірант II-го року навчання, історичний факультет ЛНУ імені Івана Франка.

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0002-8350-0205>

Received: 10.03.2025

Advance Access Published: April, 2025